

УДК 811.112.2:821.112.2:82'0

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-33>

Марія ЛЕВИЩЕНКО,
 orcid.org/0000-0002-9678-6575
 кандидат філологічних наук, доцент,
 старший викладач кафедри іноземних мов № 3
 Національного технічного університету України
 «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
 (Київ, Україна) levishchenko1883@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ ПРЕДСТАВНИКІВ ВІКТОРІАНСЬКОЇ ЕПОХИ

У статті зроблено комплексний аналіз мовленнєвих стратегій і тактик, характерних для представників вікторіанської епохи, з урахуванням їх практичного та соціокультурного підґрунтя. На основі дослідження текстового матеріалу Вікторіанської доби було встановлено, що мовленнєва поведінка вікторіанців не є однорідною комбінацією вербальних засобів, а складається із складної, структурованої та функціонально диференційованої системи. Досліджена система направлена на реалізацію конкретних інтенціональних настанов мовця та досягнення актуальних ілюктивних цілей у межах комунікативної взаємодії. Її формування визначено соціальною ієрархією, морально-етичними приписами та усталеними нормами етикету, що визначали особливості дискурсивної практики тогочасного суспільства.

Визначено, що найбільш характерними для вікторіанського дискурсу є оферативна, конформативна та апологетна стратегії мовленнєвої поведінки. Оферативна стратегія реалізує цілі кооперації, підтримки та демонстрації доброзичливості, сприяючи конструюванню позитивного соціального образу мовця. Конформативна стратегія відображає прагнення скоординувати власну позицію з панівними суспільними очікуваннями, забезпечуючи дотримання соціальної гармонії та статусної дистанції. Апологетна стратегія спрямована на мінімізацію конфлікту, відновлення рівноваги та збереження репутаційної єдності комунікантів.

Поряд з кожною стратегією йдуть відповідні мовленнєві тактики, що реалізуються через формули ввічливості, евфемізацію, непрямі мовленнєві акти та інші прагматично марковані засоби. Дослідження доводить, що мовленнєва поведінка вікторіанців характеризується високим рівнем регламентованості, імпліцитності та орієнтацією на збереження гарної позиції учасників комунікації. Отримані результати поглиблюють розуміння взаємодії мови, культури й суспільства та сприяють подальшому вивченню історичних моделей комунікативної поведінки.

Ключові слова: вікторіанство, мовленнєві стратегії, мовленнєві тактики, дискурс, мовленнєва поведінка, соціально-комунікативні практики, мовленнєвий акт

Mariia LEVISHCHENKO,
 orcid.org/0000-0002-9678-6575
 PhD in Philology, Associate Professor,
 Senior Lecturer at the Foreign Languages Department № 3
 National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
 (Kyiv, Ukraine) levishchenko1883@gmail.com

SOCIAL AND COMMUNICATIVE PRACTICES OF REPRESENTATIVES OF VICTORIAN ERA

The article presents a comprehensive analysis of speech strategies and tactics characteristic of representatives of the Victorian era, taking into account their practical and sociocultural foundations. Based on the examination of textual material from the Victorian period, it has been established that Victorian speech behavior does not constitute a homogeneous combination of verbal means but rather consists of a complex, structured, and functionally differentiated system. This system is aimed at realizing the speaker's specific intentional attitudes and achieving relevant illocutionary goals within communicative interaction. Its formation was determined by social hierarchy, moral and ethical prescriptions, and established norms of etiquette that shaped the discursive practices of the society of that time.

It has been determined that the most characteristic speech behavior strategies of Victorian discourse are the offerative, conformative, and apologetic strategies. The offerative strategy fulfills the goals of cooperation, support, and the demonstration of goodwill, contributing to the construction of the speaker's positive social image. The conformative strategy reflects the desire to coordinate one's position with prevailing social expectations, ensuring the maintenance of social harmony and status distance. The apologetic strategy is aimed at minimizing conflict, restoring balance, and preserving the reputational unity of communicative participants.

Each strategy is accompanied by corresponding speech tactics implemented through politeness formulas, euphemization, indirect speech acts, and other pragmatically marked means. The study demonstrates that Victorian speech behavior is characterized by a high degree of regulation, implicitness, and an orientation toward preserving the favorable standing of participants in communication. The obtained results deepen the understanding of the interaction between language, culture, and society and contribute to the further study of historical models of communicative behavior.

Key words: *Victorianism, speech strategies, speech tactics, discourse, speech behavior, socio-communicative practices, speech act.*

Постановка проблеми. У сучасній лінгвокультурології чіткої актуальності набувають дослідження, спрямовані на оприлюднення закономірностей взаємодії мови, культури та соціальної структури суспільства в історичному просторі. У цьому сенсі соціально-комунікативні практики Вікторіанської епохи постають як представницька модель регламентованої мовленнєвої поведінки, зумовленої соціальною ієрархією, морально-етичними правилами та нормативними установками суспільства XIX століття. Вікторіанська доба характеризувалася чіткою стратифікацією соціального простору, культом респектабельності та дисциплінарними вимогами до мовленнєвого етикету, що визначало специфіку комунікативної взаємодії її представників.

Таким чином, дослідження соціально-комунікативних практик представників Вікторіанської епохи є актуальним у теоретичному та методологічному аспектах і сприяє подальшому розвитку історичної прагматики, соціолінгвістики та дискурсології.

Аналіз досліджень. Вікторіанська епоха часто ставала об'єктом дослідження в історико-культурному та лінгвістичному аспектах у зв'язку з глибокими соціальними, політичними та науково-технічними трансформаціями, що відбулися у Великобританії XIX століття (Dodd; Hobsbaum; Means). Індустріалізація, реформування державних інституцій та зміна соціальної структури посилили інтенсифікацію комунікативних процесів і вплинули на мовну систему, зокрема на формування неологізмів та розширення функціональних можливостей дискурсу. Дев'ятнадцяте століття визначається як період інновацій і культурних змін, включно з революцією романтичних смаків і манер (Bell, 1994: 3), що позначилися у літературному та публічному мовленні.

Попри значну кількість праць, присвячених розвитку англійської мови та вікторіанському літературному дискурсу, питання системного аналізу соціально-комунікативних практик вікторіанців залишається недостатньо розробленим. Зокрема, потребує уточнення функціонування мовленнєвих тактик як прагматично зумовлених засобів реалізації соціальної ієрархії, підтримання статус-

ної дистанції та збереження комунікативної рівноваги. Дослідники відзначають високий рівень упорядкованості вікторіанської мовленнєвої поведінки, що реалізувалася через тактики евфемізації, імпліцитності, деференції та апологізації. Однак їх системне осмислення як складників цілісної моделі соціально-комунікативної взаємодії потребує подальшого наукового опрацювання.

Мета статті. Всебічний аналіз соціально-комунікативних практик представників вікторіанської епохи з метою виявлення їх структурно-функціональних характеристик та ознак, визначення мовленнєвих стратегій і тактик, а також з'ясування їх ролі у відтворенні соціальної ієрархії, морально-етичних норм і статусної дистанції в комунікативному просторі XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Спостереження над матеріалом показало, що мовленнєві стратегії і мовленнєві тактики вікторіанського дискурсу – це не гомогенний набір вербальних засобів, а вельми різноманітна система, що слугує досягненню певних інтенціональних настанов і/або поточних ілюктивних цілей. Для вікторіанського дискурсу найбільш характерними є оферативна, конформативна і апологетна стратегії мовленнєвої поведінки, у межах яких функціонують відповідні мовленнєві тактики.

Оферативна стратегія реалізується через тактики демонстрації готовності до співпраці, вираження підтримки та підкреслення доброзичливості, що сприяють конструюванню позитивного соціального образу мовця. Вона передбачає динамічне використання формул ввічливості, модальних конструкцій із семантикою пропозиції та готовності до дії, а також непрямих мовленнєвих актів, спрямованих на пом'якшення категоричності висловлення. Конформативна стратегія, у свою чергу, орієнтована на узгодження мовленнєвої поведінки з доміантними соціальними нормами та очікуваннями. У її межах актуалізуються тактики деференції, імпліцитності, уникнення прямої конфронтації та підтримання статусної дистанції.

Апологетна стратегія спрямована на мінімізацію конфліктного потенціалу комунікації та відновлення порушеної соціальної рівноваги. Вона

реалізується через тактики вибачення, самопониження, часткового визнання провини та вербального зниження інтенсивності негативної оцінки. Сукупність зазначених стратегій і тактик формує цілісну модель мовленнєвої поведінки представників вікторіанства, що характеризується високим рівнем регламентованості, орієнтацією на збереження репутаційної стабільності та підтримання соціальної гармонії в межах ієрархічно організованого суспільства (Culpeper J. & Demmen J., 2011).

Оферативна стратегія існує в ініціальному режимі кооперативного спілкування та спрямована на стимулювання комунікативного партнера до певних дій, що можуть бути корисними як для нього, так і для самого мовця (Приходько, 2008: 106). Типові прояви цієї стратегії включають прохання, пропозицію, вимогу, умовляння та інші форми, причому найбільш поширеними є прохання та пропозиція.

Прохання розглядається як бенефактивний мовленнєвий акт, спрямований на спонукання адресата до надання конкретної послуги, і в вікторіанському дискурсі реалізується переважно у реквестивній (питальній) формі. Така реквестивна структура дозволяє трансформувати імперативне значення в м'яку, некатегоричну форму спонукання, що відповідає прагматичним нормам вікторіанської комунікації.

У традиціях вікторіанського мовлення основним принципом організації комунікативних ходів, що реалізують прохання, є ввічливість, яка забезпечує гармонію між реалізацією прагматичних намірів мовця та збереженням соціальної гармонії у взаємодії: *"I entirely coincide with them," said Mr. Crisparkle, who had been very attentive* (Dickens, 1870: 172), *Even Amy smiled at this notion, but she said, "I will, Fanny, as well as I can"* (Dickens, 1868: 656). Вікторіанці завжди могли вислухати співрозмовника, не заперечуючи йому. Проте це зовсім не означало повну згоду: *"I am not sure, Sir, that you have any right to address your conversation to me. I don't think I let these apartments to you, Sir"* (Dickens, 1837: 345); *"Quite right too, Samivel, quite right. Put it down a "we," my Lord, put it down a "we"* (Dickens, 1837: 382). У наведеному пасажі мовець уникає експліцитного вираження незгоди, а лише припускає думку про можливу помилковість суджень свого комунікативного партнера.

У контексті кооперативності комунікації в вікторіанському дискурсі доволі поширеною була мовленнєва тактика прояву співчуття. Ця тактика, відзначаючись підвищеною емоційною насиченістю, впливала на стиль ведення бесіди та вимагала ретельного підбору вербальних засо-

бів для адекватної передачі емоційного відтінку: *"Sorry to have placed you in this disagreeable situation," said Lieutenant Tappleton, addressing Mr. Pickwick* (Dickens, 1837: 34). Цей приклад ілюструє той факт, що в ситуації співчуття бажано мінімальне використання шаблонних фраз, пишномовних зворотів, які б могли сигналізувати про поганий тон і порушення статусно-рольових відносин між комунікантами.

Безсумнівно, конформативна стратегія займала домінуюче положення в вікторіанському дискурсі. Це зумовлено тим, що вона вписувалася в основний напрямок комунікативної культури епохи, яка забороняла нонконформне та конфліктогенне спілкування, оскільки такі прояви могли загрожувати соціальному статусу або репутації співрозмовника. Аналогічну функцію у підтриманні кооперативної настанови виконували апологетичні висловлювання, спрямовані на пом'якшення потенційного конфлікту та відновлення комунікативної рівноваги.

Апологетна стратегія передбачає реактивні мовленнєві дії, спрямовані на нейтралізацію попередніх лікозашкоджувальних висловлювань або дій співрозмовника. Ця стратегія тісно пов'язана з феноменом катарсису – емоційною реакцією мовця, спрямованою на зняття почуття провини. У вікторіанському дискурсі основними апологетними тактиками виступають виправдання та вибачення, які забезпечують відновлення комунікативної рівноваги та підтримання соціальної гармонії.

Виправдання у цьому контексті розуміється як те, чим можна виправдати або вибачити когось чи щось і спрямоване на демонстрацію невинності мовця та виправдання його дій. Ці акти не передбачали прямого використання перформативного дієслова *to justify*, оскільки його явне застосування могло призвести до комунікативного фіаско. Вікторіанці прагнули не доводити свою правоту у формальному сенсі, а дати пояснення своїм вчинкам через категорію *truth*, що розумілася як відповідність моралі, чесності та справедливості. Цікаво, що єдина поведінка, яку вікторіанці не могли пробачити, – це лінь, відображена у прислів'ї: *Lazy folks take the most rains*» (Ліниві люди найбільше мучаться).

Зазвичай виправдання базується на визнанні провини – своєї або чужої, що дозволяє розрізнити два типи апологетних актів у вікторіанському дискурсі: інтравертивні та екстравертивні (Приходько, 2008: 113). Інтравертивне виправдання передбачає самовиправдання мовця, що може коливатися в межах від ввічливого пояснення до

категоричного виправдання. Такі дії не спираються на чітко визначені експлікаційні засоби, включно з перформативами, і водночас демонструють помітну статусно-рольову асиметрію між комунікантами.

Екстравертивні виправдання, навпаки, спрямовані на легітимацію поведінки іншого або на корекцію суспільного сприйняття подій. Вони передбачають використання більш формалізованих мовних конструкцій, тактичне звернення до норм моралі та соціальних очікувань і часто включають непрямі модальні вислови, евфемізації або уточнювальні формули, що дозволяють уникнути прямого конфлікту. Таким чином, апологетна стратегія вікторіанського дискурсу функціонує як механізм підтримання соціальної рівноваги та репутаційної стабільності, реалізуючи прагматичну мету мінімізації конфліктів і збереження позитивного образу мовця: *"I'm sorry I should drive you there" said Mrs. Gummidge. "Drive! I don't want no driving," returned Mr. Peggotty* (Dickens, 1965: 30); *"I am very sorry, Edward," said my mother. "I meant to be very good, but I am so uncomfortable" "Indeed!" he answered. "That's a bad hearing, so soon, Clara"* (Dickens, 1965: 35); *I am sorry to make such a beginning with you, but I must do it* (Dickens, 1965: 60). Зафіксовані репліки дають підставу для висновку, що *sorry* вжито не як безпосереднє вибачення за провину, а як відбиття соціальною нерівності інтрактантів.

Апологетна стратегія у вікторіанському дискурсі реалізується за чітко структурованим сценарієм і спрямована на нейтралізацію конфліктного потенціалу висловлювань та відновлення комунікативної рівноваги. Вона включає такі ключові тактики: виправдання дій, що спричинили конфлікт, декларацію щирості, апеляцію до позитивного досвіду взаємодії, заклик до співчуття, а також пошук аргументів для легітимізації власних дій або з'ясування винного.

Ці тактики виконують соціально-прагматичну функцію: виправдання та аргументація легітимізують поведінку мовця, декларація щирості і апе-

ляція до позитивного досвіду зміцнюють довіру і підтримують моральні норми, а заклик до співчуття та когнітивні аргументи мінімізують негативні емоційні реакції співрозмовника. У сукупності апологетна стратегія формує цілісну систему мовленнєвих дій, що забезпечує кооперативність, ввічливість та збереження соціальної гармонії у межах ієрархічно організованого вікторіанського суспільства.

Вивновки. Мовленнєві стратегії та тактики вікторіанського дискурсу існують у рамках відповідних лінгвокультурних традицій, відображають загальні принципи комунікативної поведінки вікторіанців і реалізуються через систему цілеспрямованих мовленнєвих дій. Ці дії корелюють із комплексом вербальних засобів, які забезпечують досягнення певних інтенціональних установок та актуальних ілюктивних цілей. Для вікторіанського дискурсу характерними є три стратегічні модули: оферативна, конформативна та апологетна.

Оферативна стратегія пов'язана з ініціально орієнтованими мовленнєвими тактиками, такими як прохання, пропозиція чи запрошення, основою яких у вікторіанському дискурсі є різні форми питальних інтенцій. Конформативна стратегія базується на реактивних діях у режимі безконфліктного спілкування і реалізується через тактики згоди, схвалення, похвали та співчуття, що дозволяє оцінювати потенційну користь або шкоду від прийняття чи відхилення інформації співрозмовником. Апологетна стратегія також ґрунтується на реактивних діях, спрямованих на нейтралізацію попередніх негативних висловлювань, і супроводжується емоційною реакцією мовця (катарсисом) для позбавлення почуття провини. Основними апологетними тактиками є виправдання та вибачення, які можуть реалізовуватися у інтравертивній або екстравертивній формах.

Вищою телеологічною метою комунікативної культури вікторіанського дискурсу є досягнення консенсусу, а його тактико-стратегічна структура визначається кооперативністю, егалітарністю та безконфліктністю комунікативних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
2. Bell A.H. English Literature: 1800-1900. New York : Norton, 1994. 336 p.
3. Dodd F. Englishness and the national culture. / ed. by David Boswell and Jessica Evans. Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums. London ; New York : Hauppauge, 1999. P. 87–103.
4. Culpeper J. & Demmen J. Nineteenth-century English politeness: Negative politeness, conventional indirect requests and the rise of the individual self, 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/300469044_Nineteenth-century_English_politeness_Negative_politeness_conventional_indirect_requests_and_the_rise_of_the_individual_self (дата звернення: 12.01.26).

5. Hobsbaum E. Mass-producing traditions: Europe, 1870 – 1914. / Ed. by D.Boswell and J.Evans. Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums. London, New York : Hauppauge, 1999. 567 p.
6. Meantz S. The History of Private Life: An Overview, 1988. URL: http://www.digitalhistory.uh.edu/historyonline/private_life.cfm. (дата звернення: 12.01.26).
7. Dickens Ch. The Mystery of Edvin Drood, 1870. URL: <https://ia601309.us.archive.org/17/items/mysteryofedwindr00dickrich/mysteryofedwindr00dickrich.pdf> (cited 12.02.26).
8. Dickens Ch. Little Dorith, 1868. URL: <https://dn720001.ca.archive.org/0/items/littledorrit0011char/littledorrit0011char.pdf> (cited 12.02.26).
9. Dickens Ch. The Posthumous Papers of the Pickwick Club, 1837. URL: <https://archive.org/details/posthumouspapers021837dick> (cited 12.02.26).
10. Dickens Ch. David Copperfield / M.E. Threapleton (introd.). Compl. and Unabridged. N.Y.: Airmont, 1965. 734 pp.

REFERENCES

1. Prykhodko A.M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvni paradyhmi linhvistyky. [Concepts and Conceptspheres in cognitive and discursive paradygm of linguistics.] Zaporizhzhia: Premier, 332[in Ukrainian]
2. Bell, A.H. (1994). English Literature: 1800–1900. New York, Norton.
3. Dodd, F. (1999). Englishness and the national culture. D. Boswell and J. Evans (Eds.), Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums. London, UK ; New York, USA: Hauppauge, pp. 87–103.
4. Culpeper, J. & Demmen, J. (2011). Nineteenth-century English politeness: Negative politeness, conventional indirect requests and the rise of the individual self. URL: https://www.researchgate.net/publication/300469044_Nineteenth-century_English_politeness_Negative_politeness_conventional_indirect_requests_and_the_rise_of_the_individual_self
5. Hobsbaum, E. (1999). Mass-producing traditions: Europe, 1870 – 1914. D.Boswell and J.Evans (Eds.), Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums. London, UK; New York, USA : Hauppauge. 567
6. Meantz, S. (1988). The History of Private Life: An Overview. URL: http://www.digitalhistory.uh.edu/historyonline/private_life.cfm.
7. Dickens, Ch. (1870). The Mystery of Edvin Drood. URL: <https://ia601309.us.archive.org/17/items/mysteryofedwindr00dickrich/mysteryofedwindr00dickrich.pdf>
8. Dickens, Ch. (1868). Little Dorith. URL: <https://dn720001.ca.archive.org/0/items/littledorrit0011char/littledorrit0011char.pdf>
9. Dickens, Ch. (1837). The Posthumous Papers of the Pickwick Club, 1837. URL: <https://archive.org/details/posthumouspapers021837dick>
10. Dickens, Ch. (1965) David Copperfield. New York, USA: Airmont. 734

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

